

A többletgazdaság természetéről

*Kornai János: Gondolatok a kapitalizmusról. Négy tanulmány.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011.*

Kornai János, a BCE világszerte elismert professor emeritusa négy tanulmányból álló – a Rajk Szakkollégium egykori, mai és jövődiákjainak és tanárainak ajánlott – nagy jelentőségű könyvet jelentetett meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. A szerzőnek a kapitalista (és részben a szocialista) rendszerrel kapcsolatos gondolatai messze túlmutatnak a kapitalista rendszer intézményi jellemzőinek bemutatásán. Kornai professzor direkt és indirekt módon is hitet tesz az összehasonlító intézményi rendszer-elemzés és összehasonlítás létjogosultsága mellett. Elismerve a sztenderd mikro- és makroökómia, a neoklasszikus közgazdaságtan eredményeit, rámutat azok korlátaira is, különös tekintettel a gazdasági rendszerek történelmi, társadalmi, kulturális beágyazottságára, determinációira, az egyensúly fogalmának alkalmazhatósági problémáira. A gazdasági rendszerek intézményi megközelítése során – korábbi munkáinak következetes folytatásaként – a kapitalista és a szocialista rendszer tekintetében is alapvetőnek tekint két dolgot: mindkét rendszer működése és fennmaradása (újratermelődése) is csak egyensúlytalansági modellben írható le. A kapitalizmust ebből a szempontból *többlet*, a szocializmust *hiánygazdaságként* jellemzi. A többlet és a hiány jellemző állapota a rendszerek intézményi jellemzőiből következik, ugyanakkor következményeik meghatározóak a rendszerek hatékonysága és a szükségletek kielégítése szempontjából.

Kornai professzor nem marad meg a kapitalizmus intézményi jellemzőinek leírásánál. A könyv következetesen végig

viszi a kapitalista és a rendszer összehasonlítását, megállapítva, hogy a gazdasági rendszereket olyan „csomagokként” foghatjuk fel, amelyeknek az emberi igények, értékek szempontjából kedvező és kedvezőtlen elemei vannak. A rendszer-választás azonban csak csomagok választását jelentheti, nem lehetséges tehát a csomagok elemei között „tetszés szerint” válogatni.

A kötetben a szerző explicit módon is végigvezeti módszerét, amelyben elsődleges az intézményi jellemzők, a tények, az ok-okozati összefüggések tényszerű leírása és másodlagos, de ugyancsak fontos a szerző értékrendjéből következő, tehát értékalapú értékelés, állásfoglalás, ha úgy tetszik a (csomag)választás. A gazdasági rendszerek összehasonlító intézményi elemzésének, mint módszernek az alkalmazása mellett, e módszer bemutatása is önálló értéket ad a könyvnek.

A bevezetésben a szerző utal a kötet szakmai, illetve publikációs előzményeire (*A gazdasági vezetés túlzott központosítása 1957, Anti-equilibrium 1970, A hiány 1980*). Ezzel összefüggésben felhívja a figyelmet arra, hogy módszertani apparátusának és a felhalmozott tényeknek a felhasználásával és ismeretében a kapitalizmus intézményi jellemzőinek leírását folytatni kell és megérett az idő egy, *A hiány* című mű terjedelmének és tartalmi-szerkezeti jellemzőinek megfelelő kapitalizmustanulmány elkészítésére.

A könyv egyes tanulmányainak ismertetése előtt fontosnak tartom megjegyezni, hogy Kornai professzor a könyv alapján választható kurzust hirdetett meg a Budapesti Corvinus Egyete-

men, érdeklődő oktatók és hallgatók részére a 2011/2012-es tanév őszi szemeszterében. A kurzus óriási érdeklődés mellett, nagy létszámú és stabil hallgatóság részvételével, sikeresen zajlott. Manapság ritkaságszámba megy, hogy a hallgatóság létszáma a kurzus alatt nem csökkent és a kurzus végén egy további konzultációs foglalkozásra is igény mutatkozott.

INNOVÁCIÓ ÉS DINAMIZMUS. KÖLCSÖNHATÁS A RENDSZEREK ÉS A TECHNIKAI HALADÁS KÖZÖTT

Az első tanulmány Kornai János módszerére jellemző módon nagy ténybeli apparátussal szemlélteti a kapitalista rendszer talán legfontosabb előnyét a szocialista rendszerrel szemben. A XX. század gyakorlatilag valamennyi „nagy, áttörő, forradalmi” újítása kapitalista rendszerű ország cégében született. A kapitalista országokban ezen újítások elterjedése gyors volt, néhány év alatt bekövetkezett. A Szovjetunió illetve a szocialista rendszerű országok követőként is csak a harmadik hullámhoz tartoztak, jellemző módon évtizedes késéssel. A kapitalista rendszer meghatározó szereplője a kemény költségvetési korlát és verseny körülményei között működő *innovatív magánvállalkozás*. A szerző pontokba is szedi a kapitalista gazdaság azon jellegzetes vonásait, amelyek „gerjesztik”, „előrehajtják” az innovációs folyamatot:

- decentralizált kezdeményezés,
- óriási jutalom,
- verseny,
- széles körű szabad kísérletezés,
- befektetésre váró lekötetlen szabad tőke, a finanszírozás rugalmassága.

A szocializmusban az előbbi tényezők intézményes hiánya azonosítható:

- centralizáció, bürokratikus utasítások és engedélyek,

- nincs, vagy jelentéktelen a jutalmazás,
- nincs, vagy jelentéktelen a verseny az eladók között,
- a kísérletezés szűk korlátai,
- nincs felhalmozásra váró lekötetlen szabad tőke, merev a beruházások allokációja.

A szerző hangsúlyozza, hogy a gazdasági rendszerjellemzők végső soron a politikai szerkezetre vezethetők vissza.

A kapitalista rendszer előnyét a szocialista rendszerhez képest, mint egy történelem által kínált laboratóriumban, a rendszerváltások során is jól nyomon követhetjük. A szerző adatok sorával mutatja be a modern kommunikációs technológia megjelenését, illetve elterjedését a visegrádi országokban, illetve Oroszországban, bizonyítva az elterjedés felgyorsulását, illetve a kiegyenlítődési tendenciát. A kapitalista rendszerjellemzők kiépülésével szükségszerűen megjelenik a „teremtő rombolás” jelensége is. Ez természetes módon szül ellenállást a vesztesek részéről, ami a rendszerellenességig fokozódhat. Miközben a történelmi tények – az innováció tekintetében – a kapitalista rendszer egyértelmű fölényét mutatják, a valóság tükröződése az emberek fejében ellentmondásos. Az emberek elfogadják és értékelik a technikai haladás nyújtotta előnyöket, nem feltétlenül látják, értik és fogadják el ugyanakkor ennek összefüggését a kapitalizmus rendszerjellemzőivel. A szerző e tekintetben a közgazdasági szakma és a politikusok felelősségére hívja fel a figyelmet. Tényekkel is alátámasztva fejezi ki azt a reményét, hogy az *interkonnektivitást* segítő információs technológia terjedése előmozdítja a demokratikus értékek igényét és elfogadottságát. Összefoglalás-képpen ajánlást tesz a további kutatások irányára, különös tekintettel a politikai,

gazdasági, a közvélemény, a technológia, az információs-kommunikációs szféra kapcsolatainak kutatására.

HIÁNYGAZDASÁG – TÖBBLETGAZDASÁG. A PIAC ELMÉLETÉRŐL

A szerző e tanulmányban logikai okfejtéssel és tényekkel bizonyítja, illetve szemlélteti, hogy a kapitalista gazdaságra általános egyensúlytalansági helyzet a jellemző: a kapitalista gazdaság „többlet-gazdaság”. A *többlet-gazdaság* a piaci fogalomrendszerben általánosan (bár nem kivétel nélkül) jellemző *piaci túlkínálatként* értelmezhető. A túlkínálati helyzetet külön vizsgálja a termékek és szolgáltatások, valamint a munkaerő piaca esetében. Bemutatja a többlet reprodukálásának mechanizmusát, illetve a piac fogalmi eszköztárát és a mérési metodikát. A kötetnek e fejezetében világosan és explicit módon is elválnak egymástól a főáramlatú közgazdaságtan és a szerző piaccal (kereslettel és kínálattal) kapcsolatos fogalmi apparátusa és megközelítésmódja. Részletesen kifejti a kereslet és a kínálat alakulásának mechanizmusát, különös tekintettel a monopolisztikus versenyre, a kereslet bizonytalanságára, az innováció és a teremtő rombolás, valamint a skáláhozadék következményeire. A kapacitáskihasználási ráták tényszerű elemzésével szemlélteti, hogy a kapitalista gazdaság a vizsgált 30 éves periódusban átlagosan mintegy 20 százaléknyi kapacitástöbblettel működött. Érdekes és a tényekkel megegyező következtetés a korrupció irányáról, amely a kapitalizmusban a kínálati oldalon, míg a szocializmusban jellemzően a keresleti oldalon jelentkezik. A rendszerváltás okozta talán legnagyobb sokk éppen a munkaerőpiac átfordulása többletes piaccá, azaz a *munkanélküli-*

ség megjelenése. A munkanélküliség kialakulásának okait részletesen elemzi és tényekkel is szemlélteti a szerző. Összefoglalóan megállapítja, hogy a gazdaság működése az egyensúly fogalma nélkül is jól leírható, illetve a gazdaság a klasszikus egyensúlyi helyzet nélkül is működőképes. Elemzésében a folyamatokra, a rendszerek dinamikájára helyezi a hangsúlyt, amely egyensúlytalanság mellett is értelmezhető, sőt, a kapitalizmusban éppen az egyensúlytalanság a dinamika egyik forrása. A két gazdasági rendszer összehasonlításában a lényegi különbség nem az egyensúlytalanság létében, hanem annak irányában van. Miként a szocialista gazdaságra vonatkozóan, a szerző a kapitalista többlet-gazdaság tekintetében is felvázolja a generáló tényezők oksági láncolatát. E fejezetben a szerző vállalja az összefoglaló értékítéletet, amennyiben szubjektív választásként a kapitalista többlet-gazdaság mellett foglal állást a szocialista hiány-gazdasággal szemben. A fejezet záró részében a többlet-gazdaság általános sémájától való eltéréseket elemzi. Szó esik a ciklikus hullámról és az állam szerepéről, a hadigazdaságról, valamint olyan történelmi léptékű változásokról, mint a jóléti állam megjelenése, a költségvetési politika felpuhulása, a globalizáció, az információs és kommunikációs technológia fejlődése.

LIBERTÉ, ÉGALITÉ, FRATERNITÉ.

GONDOLATOK A SZOCIALISTA RENDSZER ÖSSZEOMLÁSÁT KÖVETŐ VÁLTOZÁSOKRÓL

A tanulmány a rendszerváltás kapcsán a francia forradalomhoz köthető jogok megvalósulását vizsgálja a rendszerváltó országokban. A rendszerváltás egyik első eredménye a politikai és emberi (szabadság)jogok megvalósulása, kitelje-

sedése. Sajátos példaként hozza az 1989–2008. közötti választások eredményeit, a kormányzatok leváltása tekintetében. Az érintett országokban csupán egy-két esetben sikerült az aktuális kormányzatnak túlélnie a választásokat. A politikai jogok után a szabad vállalkozás, a piacra lépés, a tulajdonhoz való jog említhető, majd az áruk, szolgáltatások közötti szabad választás. A rendszerváltó országokban – némileg meglepő, de azért magyarázható módon – a szabadság kevésbé preferált értéket képvisel mint nagy múltú demokráciákban.

A rendszerváltás természetes és szükségzerű következménye volt az *egyenlőtlenség* növekedése. Nem meglepő, hogy az emberek – a bemutatott felmérés szerint is – talán ezt fogadják el legkevésbé, erősen kritizálva a kormányzatok nem kielégítő cselekvését.

A testvériség értéke kapcsán a szerző az állam jóléti szerepével kapcsolatos – rendszerváltás utáni – attitűdöt mutatja be. A szocialista rendszer koraszülött jóléti állama erőteljes befolyást gyakorol (a mai napig) az emberek társadalommal és az állammal szembeni elvárásaira. A bemutatott felmérés szerint is igen nehéz a közgondolkodást az egyéni felelősségvállalás irányába elmozdítani. A jóléti államhoz való viszony szempontjából a szerző négy modellt különböztet meg.

- univerzális juttatási rendszer felváltása a szelektív (rászorultsági alapú) rendszerrel;
- univerzális juttatási rendszer fenntartása;
- populista irányzat, univerzális juttatások körének további bővítése;
- inkonzisztencia, következetes elvi alap hiánya.

A szerző a szabadság, egyenlőség és testvériség tekintetében is a következetességet tartja elsőrangú követelménynek. Előrejelzésében is ezt tartja a leg-

fontosabb feladatnak és egyben kockázatnak. Megjegyzem, hogy a gazdasági teljesítmény nem kielégítő volta, a koraszülött jóléti állam szülte attitűdök fennmaradása, a rövid távú politikai célok is az állammal szembeni jóléti elvárások magas szinten tartása irányába hatnak. A szerző maga is kétségeinek ad hangot a francia forradalom három eszméjének közép-kelet európai sorsával kapcsolatban, különös tekintettel az egyenlőség és testvériség eszméjének a szabadsággal szembeni erőteljes preferálására.

MARX EGY KELET-EURÓPAI ÉRTELMISÉGI SZEMÉVEL

Utalva a Marx munkásságával kapcsolatos tengernyi irodalomra, a szerző hangsúlyozza, hogy elsősorban sajátos (személyes), történelmi és társadalmi beágyazottságú nézőpontját kívánja megosztani az olvasóval.

A szerző szövegét idézve, a fasizmussal következetesen szembeszálló „kommunista párt tette az asztalomra Marx munkáit.” A tőke német nyelvű kiadásának alapos átolvasása során „lenyűgözött a mű éles logikája, a gondolatmenet és az érvelés szigorúsága, a fogalmak használatának precizitása.” Bevallja azt is, hogy később, Marx számos további írását elolvasva „az volt a benyomásom, hogy aki marxista, az olyan kulcsot kap a kezébe, amellyel minden zárat kinyithat.” Kiemeli még Marx szenvedélyes elkötelezettségét az elnyomottak, a kiemmizettek mellett. Az idézeteket azért tartottam fontosnak kiemelni, mert sokak számára jelenthetett hasonló élményt a Marx műveivel való találkozás.

A kiábrándulás makacs intellektuális és érzelmi ellenállás után, a tények erejével való szembesülés, az etikai megalapozás romba dőlése után alakult ki a szerzőben. Kornai János fontos állítása,

hogyan a (létező) szocialista rendszerek *lényegében megvalósították Marx tervét*. Ezt a tömör állítást számos marxi idézettel igyekszik alátámasztani, különösen a társadalmi (állami) tulajdon és a proletariátus diktatúrája tekintetében. Marxot világtörténelmi hatása alapján nem menti fel a felelősség alól elméletének tragikus következményeiért. A kapitalizmus történelmileg fejlődő tényleges viszonyai, az „elnyomottak” tényleges helyzete is ellentmondott Marx elnyomóródsárol szóló tételének.

Kornai János az elfogult és kritikátlan lelkesedés majd a csalódott szembe fordulás és az elméleti program határozott elutasításának időszaká után eljut Marx elméletének tárgyilagoss értékeléséig. A tanulmányban röviden összefoglalja, mi él Marx tanításaiból. Nem gondolja ugyanis, hogy a rendszerváltással Marx teljes életműve leírhatóvá vált volna. De nem csatlakozik azokhoz sem, akik a mostani gazdasági válság kapcsán ismét Marx próféciáiról írnak a kapitalizmus általános válságáról, összeomlásáról, a szocializmus szükségességéről.

Marx elméletének a következő időálló elemeket emeli ki:

- A túlhajtott hitelexpanzió válságot okoz, a túlzott kapacitások, a kereslethez viszonyított túltermelés révén.
- A kapitalistának kitüntetett szerepe van a technikai újítás folyamatának megszervezésében.
- A kapitalizmus teremtő és pusztító erővel hat.
- Piaci egyensúlytól eltérő állapotok alakulnak ki.
- Érvényes az (egymást követő) eltérő termelési módok elmélete, a termelési módok történelmi dinamikájának elemzése („a rendszerparadigma nagy úttörője”).
- Interdiszciplináris megközelítés.

A tanulmány és az egész kötet záró gondolata, hogy Kornai János magát semmilyen *izmushoz* tartozónak nem tekinti. Gondolkodását leginkább meghatározták: *Marx, Schumpeter, Keynes, Hayek*. Ebben a sorban Marx nem véletlenül áll az első helyen.

VERES PÁL

Sokféleképpen a pénzügyi stabilitásról

David Mayes, Robert Pringle, Michael Taylor (szerk.):

Towards a new framework for financial stability.

Central Banking Publications Ltd, London, 2009.

A 2007-ben kezdődött gazdasági válság kirobbanásában a pénzügyi intézményeknek (ezen belül is a bankoknak) igen jelentős felelősségük van. Éppen ezért a válság után a pénzügyi és gazdaságpolitikai gondolkodás középpontjába került a pénzügyi stabilitás erősítése, és ezen keresztül a különböző pénzügyi intézmények szabályozásának és felügyelésének megváltoztatása, hatékonyabbá tétele. A pénzügyi intézmények szabályozása és felügyelete nemcsak a növekvő elvárások miatt jelent egyre nagyobb kihívást a szabályozóknak és felügyelőknek, hanem a pénzügyi intézmények speciális szerepe (képesek jelentős gazdasági válságot okozni) és a pénzügyi világ elmúlt évtizedben megtapasztalt kiemelkedően gyors változásai miatt is.

A válság okainak és néhány, a pénzügyi stabilitás szempontjából fontos mozzanatnak a bemutatása mellett ezeket a kihívásokat, és az ezekre adható lehetséges válaszokat mutatja be és elemzi a *Towards a new framework for financial stability* című mű. A könyv 40 fejezetében és az előszóban 49 szerző tanulmányát tartalmazza. A kötet szerzői között egyaránt találunk kutatókat, jegybanki szakembereket, a szabályozás területén dolgozókat, illetve a pénzpiacok gyakorló szereplőit, akik tehát a problémákról és lehetséges kiutakról első kézből származó információkkal rendelkeznek.

Az előszóban a szerzők ismertetik a pénzügyi intézmények (elsősorban a bankok) speciális helyzetét, a szabályozás legfontosabb feladatait, és a legsú-

lyosabbnak vélt problémákat. A könyv *első része* (bevezetés) mindössze egyetlen tanulmányból áll, amelynek szerzői *a hitelválság tanulságait* tekintik át, tulajdonképpen előrevetítve a könyv későbbi részeiben többször visszatérő problémákat és felvetett megoldási javaslatokat. Ebben a fejezetben (és ez a könyv egészére is jellemző) nem bonyolult matematikai modellel, hanem a pénzügyek szakterületén kevésbé képzettek számára is érthető módon mutatják be a problémákat. A fejezetben megjelenik egy nagyon lényeges kijelentés, miszerint ha választanunk kell, hogy szigorúbb vagy inkább intelligensebb szabályozást válasszunk a korábbival összehasonlítva, akkor az intelligensebb megoldás a megfelelő.

A *második részben* a szabályozási és felügyeleti rendszer 1998 és 2008 közötti változásait mutatják be négy tanulmányon keresztül. Itt olvashatunk a Bázeli 1 és 2 előírásairól, valamint ezek problémáiról, a pénzügyi stabilitással kapcsolatos korábbi kutatásokról, a pénzügyi rendszer átalakulásáról és az európai pénzügyi szabályozási és felügyeleti rendszer fejlődéséről, amely rendszer szorosán összekapcsolódik *Lámfalussy Sándor* munkájával, és így a rendszert a kötet is az ő nevével fémjelzi. A kötet ezen részéből már érthetővé válik, hogy a pénzügyi piacokon bekövetkező változások (például a globalizáció növekedése, a kockázatok áthárítása) hogyan is járultak hozzá a válsághoz. Szintén ebben a részben kerül bevezetésre a napjainkban egyre gyakrabban emlegetett *makroprudenciális felügyelet*, azaz

a rendszer egészét, és nem csak az egyes szereplőket külön-külön vizsgáló felügyelet fogalma, és ennek eszközei.

A *harmadik rész* a 2007–2008-as válságot mutatja be öt tanulmányon keresztül. Az első tanulmányban Magyarországot külön is említik, ám sajnos nem pozitív példaként: a válság által különösen súlyosan érintett, a nyugati világ felé súlyosan eladósodott országgként szereplünk, Izland és Ukrajna társaságában. Ebben a részben megismerkedhetünk az amerikai jelzálogpiaccal, a Northern Rock megmentésével, illetve a tizedik fejezet kissé humoros írásából megtudhatjuk, hogy miért is hasonlít a bankok szabályozása és a hadvezetés.

A *negyedik rész* a bankok szabályozásának fő kérdéseit vizsgálja tizenegy fejezeten keresztül. Ebben a részben olvashatunk *a kockázatok továbbhárítását tartalmazó modell* előnyeiről és hátrányairól, az átláthatóság és tájékoztatás Magyarországon is mindig időszerrű kérdéséről, a túl nagyméretű pénzügyi intézmények problémájáról, a csődök kezeléséről, a betétbiztosítás által jelentett morális kockázatról, a több országban működő pénzügyi intézmények problémájáról, a likviditási kockázat kezelésének fontosságáról, és a pénzügyi szektor munkatársainak javadalmozása által okozott problémákról és rossz ösztönzésekről. A legfontosabb felvetett probléma talán az, hogy ha a legjelentősebb, és ezáltal csőd esetén legnagyobb, rendszerszintű problémát okozó intézményeket mindenképpen megmentik, akkor ez nem okozza-e azt, hogy az ilyen intézmények túl nagy kockázatot vállalnak, és ezáltal a végső soron az adófizetők által kiegyenlítendő számla túl magas lesz.

Az *ötödik rész* a nem banki intézmények (biztosítók, fedezeti alapok, hitelminősítők, pénzügyi szolgáltatók) sza-

bályozását valamint a rendszerszintű kockázat kérdését tekinti át. Érdekesség, hogy a fejezet írója a fedezeti alapok működéséről pozitívan nyilatkozik. A hitelminősítő intézetek kapcsán a szerző a minősítés nehézségei mellett rámutat a hitelminősítők érdekeltségére: mivel a termékek kibocsátói fizetik őket, ezért nem feltétlenül a valós kép leírása áll az érdekükben. Az egyik fejezet a derivatív termékek által okozott rendszerkockázatról, mint a válság egyik fő okozójáról ad leírást. Ebben a részben hangzik el az a nagyon fontos megállapítás, amely szerint nem szerencsés csak a külső felügyeletről és a hatóságoktól várni a megoldásokat, hanem oda kell figyelni a kockázatok intézményeken belüli hatékony kezelésére is.

A *hatodik rész* a válság tanulságait foglalja össze a szabályozás és prudenciális felügyelet szempontjából hét tanulmány felhasználásával. Ezekben olvashatunk a végső hitelezői szerepről, az ázsiai és a spanyol rendszerekről és a felügyelők számára levonható tanulságokról.

A *hetedik rész* a szabályozás és felügyelet költségeit és hasznát veti össze két tanulmányban. Megtudhatjuk például, hogy a banki biztonsági háló 1914-es bevezetése nem csökkentette, hanem növelte a csődöket, a nagyobb kockázat vállalására való ösztönzés miatt. A másik tanulmány a modellezés nehézségeivel és a pénzügyi stabilitási jelentések mögötti modellezés hiányával foglalkozik.

Az *utolsó rész* a jövővel foglalkozik négy tanulmányban: az európai és amerikai szabályozás és felügyelet jövőjével, a lehetséges szabályozási modellekkel. Az amerikai szabályozás és felügyelet számára a legnagyobb kihívást most a szektorszintű megközelítéstől az általános, összes pénzügyi intézményt egysé-

gesen tekintő megközelítés felé történő elmozdulás jelenti. Európában a legfontosabb a több országban működő intézmények (márpedig melyik intézmény nem ilyen?) szabályozásának megoldása: ehhez önmérsékletre és a jogainkról való lemondásra van szükség. Kérdés azonban, hogy az Európai Unió melyik tagországa lenne hajlandó lemondani jogainak egy részéről, hogy az ő intézményét valamilyen külföldi szervezet ellenőrizze.

A kötet szerzői tehát sokan, *sokféle-képpen közelítik meg* a pénzügyi stabilitás kérdését, időnként különböző álláspontokat képviselve akár a válság okairól is (rossz ösztönzők vagy rossz szabályozás?). A könyv igen hasznos olvasmány a helyzetkép és a lehetséges változtatások megismeréséhez. Azt azonban ne várja tőle az olvasó, hogy megadja az egyetlen helyes megoldást, hiszen ilyen nem is létezik, a jónak tűnő lépések – például az európai szintű felügyelet erősítése a tagállami jogkörök csökkentésével – sem feltétlenül valósíthatók meg politikai okok miatt. Ez azonban nem is várható el a kötettől, hiszen a politikai kérdések megoldása nem elsősorban a pénzügyi kutatók feladata. A könyv azonban ismerteti a szabályozási

és ösztönzési problémákat, és minden problémára ajánl lehetséges (de nem biztos, hogy megvalósítható) gyógymódot. A kötetből nem derül ki, hogy vajon meg tudjuk-e előzni, hogy egy, a 2007-ben kezdődöttöz hasonló válság még egyszer kialakuljon.

Ami a könyv olvasása során zavarhatja az olvasót, az a különböző szerzők jelentősen eltérő stílusa, illetve az, hogy egy-egy dolgot a kötet során többször is olvashatunk. Persze lehet, hogy ennél csak az zavaróbb, amikor ugyanarról a témáról egyes szerzők mást gondolnak. A könyvnek azonban nem feladata, hogy igazságot tegyen a különböző álláspontok között – már ha egyáltalán létezik ilyen igazság.

A könyv jó szívvel ajánlható a pénzügyekkel ismerkedő hallgatóknak, a témával foglalkozó kutatóknak és döntéshozóknak egyaránt. Egyetérteni nem mindennel kell, de érdemes megfontolni a leírtakat: a kockázatok kezelését és a pénzügyi stabilitás megőrzését indokolt komolyan venni, és a piaci szereplőknek adott esetben önmérsékletet kell tanúsítaniuk, a szabályozóknak pedig a megfelelő szabályozási és ösztönzési kereteket kell kialakítaniuk.

REGŐS GÁBOR

Kettő az egyben

Csáki György: A nemzetközi gazdaságtan és a világgazdaságtan alapjai. Harmadik, átdolgozott kiadás. Budapest, Napvilág Kiadó, 2011.

Csáki György „A nemzetközi gazdaságtan alapjai” című könyve hosszú idő óta meghatározó tananyaga különösen főiskolák, illetve menedzsment tudományokkal foglalkozó egyetemi programoknak. Az először 2002-ben megjelent tankönyv nem véletlenül lett népszerű: igyekezett megtalálni az egyensúlyt a matematikai eljárásokra alapozott közgazdasági modellek, illetve a világgazdaság fejlődését, intézményi szerkezetét leíró részek között, méghozzá úgy, hogy a kettő közötti átjárás világos lehessen.

Régóta, így ennek a folyóiratnak a hasábjain is folytak viták arról, hogy a kettő közül melyiknek kell a főszerepet játszania a nemzetközi gazdaságtan kurzusok esetében. A nemzetközi gazdaságtan csupán modellek összességét jelenti, amelyek a monetáris és kereskedelmi kapcsolatok lényegét és alapvető (vélt vagy valós) törvényszerűségeit kívánják leírni? És megtehetjük, hogy eltekintünk a világgazdaságban folyó valóságos eseményektől? Vagy mellőzhetjük a különböző elméletek történeti elhelyezését? Vagy amikor nemzetközi gazdaságtant oktatunk, akkor éppen ezekre kell hangsúlyt fektetni? A vitát itt nem eldöntve, Csáki György könyvének új, bővített kiadását ezen a szemüvegen keresztül próbáljuk bemutatni olvasóinknak.

Noha az új, bővített kiadás első ránézésre nem vastagabb elődjénél (sőt, oldalszámát tekintve rövidebb is), mégis jól érzékelhetőek azok a változások, amelyek az új kiadásban helyet kaptak. A tankönyv alapszerkezetében megőrizte elődje tagolását: felvezetés után a *világ-*

gazdaság fejlődéstörténete következik. A szerző ebben a részben beépíti az elmúlt évek, évtizedek fejleményeit is, hiszen az eredeti könyvben csak a kilencvenes évekig történt meg a korszerűsítés. A történeti összefoglalóban igen sok statisztikai adat, leírás kap helyet, különösen értékesek a boxokban elhelyezett kiegészítések, amelyek egyébként az egész könyvet végigkísérik. Ugyanakkor az örömet kissé beárnyékolja, bár ez egyáltalán nem a szerző hibája, hogy a boxok szürke háttere miatt azok olvasása nem mindenhol kényelmes.

A tankönyv *második része* foglalkozik a *nemzetközi kereskedelem* kérdéseivel. A nemzetközi kereskedelem mutatószámainak megjelenítése után (ami egyébként annyira hiányzik a modern nemzetközi gazdaságtani tankönyvekből) a nemzetközi munkamegosztás *klasszikus teóriái* következnek: így nem hiányozhat ebből a részből a komparatív előnyök alapmodellje, amelyet megtalálunk mind a hagyományos ricardói, mind pedig annak „modernizált”, alternatív költséggel operáló változatában. Ugyanígy része a fejezetnek a neoklasszikus Heckscher–Ohlin modell is. A hagyományos szakosodáselméleteken túl a könyv részletesen foglalkozik egyéb, modernebb szakosodáselméletekkel is, mint például *Vernon* termékéletciklus-hipotézise, vagy a belső, illetve külső gazdaságosságon alapuló munkamegosztás elmélete is. Örövendetesen helyet kap a versenyképesség, kompetitív előnyök elmélete is. A szakosodáselméletek után a kereskedelempolitika

alapkérdései, majd a nemzetközi kereskedelmet meghatározó nemzetközi intézmények bemutatása zárja ezt a részt.

A *harmadik*, viszonylag rövid fejezetben a globalizáció, illetve a világgazdaságban fennálló egyenlőtlenségek, a fejlődő országok helyzete kap helyet. Ez a fejezet szintén olyan, amely hagyományosan kimarad a nemzetközi gazdaságtannal foglalkozó tankönyvekből, és azon diákok számára, akiknek ez az egy tankönyv az egyetlen találkozásuk a világgazdasági kérdésekkel, nagyon hasznos. Ugyanakkor, különösen a fejezet rövidege miatt is, elképzelhető, hogy egy későbbi kiadásban ez az első fejezet részeként jelenjen meg, kapcsolódási pontjai azzal elvitathatatlanok.

A *negyedik fejezet a nemzetköziesítő forrás-áramlással* foglalkozik. Szóba kerül a migráció és a technológiaáramlás kérdésköre is, azonban a legnagyobb arányban (indokoltan) a tőkeáramlással foglalkozik a szerző, ezen belül is a külföldi közvetlen beruházásokkal. Ez, ugyanúgy, mint a fejlődő országok és a globalizáció kérdésköre, megint egy olyan téma, amely a standard nemzetközi gazdaságtan kurzusokon kevesebbet szerepel, ugyanakkor ebben a könyvben szerepeltetésük indokolt lehet. A közgazdasági (és vállalatgazdasági) elméleteken túl ebben a fejezetben is találkozunk a világgazdaság intézményi kereteit vizsgáló alfejezettel, jelen esetben a tőkeáramlás, egészen pontosan a transznacionális vállalatok szabályozásával kapcsolatos problémák kapcsán.

Végül az *ötödik fejezet* foglalkozik a *pénzügyi rendszerrel*. Ennek felépítése hasonlít a kereskedelemmel foglalkozó fejezetére. Az árfolyamok alapfogalmainak definiálása után a fizetési mérleg tárgyalása következik. A nemzetközi fizetési mérleg, illetve a kiigazítási politikák

tárgyalásának elhelyezése mindig is nehézkes egy nemzetközi gazdaságtani kurzuson, hiszen azok tárgyalása mind kereskedelemi, mind pedig árfolyampolitikai jártasságot igényel a diákoktól. A nemzetközi fizetési mérleg itteni tárgyalás tehát jó választásnak tűnik. Ezek után az egyensúlyi árfolyamok meghatározásáról szóló klasszikus elméletek következnek, a vásárlóerőparitástól a kamatparitáson át a várakozásokon alapuló elméletekig.

Ahogy arra már kitértünk, a tankönyv egyensúlyozni próbál a nemzetközi gazdaságtani felfogás modellekben gondolkodó, inkább technikai felfogása, illetve a nemzetközi gazdasági elméleteket, eseményeket beágyazottan, történeti szemléletben felfogó irányzatok között. A fenti rövid tartalmi összefoglalóban már bemutattuk, mit tartalmaz a könyv, most néhány szóban kitérnénk arra, mi az, amit egy, a nemzetközi gazdaságtant oktató kolléga hiányolhat a tankönyvből.

A nemzetközi kereskedelemmel foglalkozó fejezetből esetleg egyesek számára hiányozhat a kereskedelempolitikai eszközök mikroökonómiai, nyitott piacokkal operáló elemzése. Pedig egy ilyen rész beemelése megmutathatná a diákok számára azt, hogy egyes piacokat vizsgálva a változások (például a kereskedelmi liberalizáció vagy épp a vámok bevezetése) milyen hatással van a fogyasztókra és termelőkre, valamint az államra. Noha a kereskedelempolitikai eszközök bemutatása során a szerző röviden kitér erre, ugyanakkor ennek grafikus bemutatása talán érthetőbbé tehetné sokak számára az érvelést. Ugyancsak hasznos lehetne ez a kereskedelempolitikák politikai gazdaságtani oldaláról történő bemutatása szempontjából (tudniillik hogy például a vámok a jövedelmeket egy nagy társadalmi cso-

porttól kisebb, érdekeiket jobban érvényesítő csoportok irányába osztják újra).

A kereskedelemi elméleteknek ezen részének hiánya különösen akkor szembeűnő, ha az árfolyamelméletekről szóló fejezeteket olvassuk, ahol az egyes árfolyamelméletek kifejtése akár meghaladja a hagyományos tankönyvekben megszokottakat. Itt meglepően sok matematikai összefüggéssel is találkozunk (legalábbis a korábbiakhoz képest). A monetáris, vagy ha úgy tetszik pénzügyes fejezetből viszont hiányzik a nyitott makroökonómiai modelleket bemutató rész. Ennek beillesztése szintén nem evidens, hiszen azok nagyon sokszor a makroökonómiai tankönyvekben is szerepelnek. Ugyanakkor, mivel ezek szoros összefüggésben vannak az árfolyamrezsim-választás kérdésével is, így talán indokolt lehet szót ejteni róluk.

Csáki György könyve tehát az előbbiekben már körbejárt dilemmában valahol középre helyezkedik. Jól mutatja ezt már maga a cím is, amely az eredeti kiadástól eltérően kiegészül a világgazdaságtan fogalmával is. Noha a tankönyv maga nem definiálja a világgazdaságtan fogalmát, illetve nem helyezi azt el a nemzetközi gazdaságtanhoz képest, azonban a könyv végigolvasása után úgy értelmezhetjük, hogy míg a modellek és

elméletek inkább a nemzetközi gazdaságtan, addig azok beágyazása a valós események közé pedig a világgazdaságtan részeinek tekinthetők.

A tankönyv így a Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Karának alkalmazott közgazdaságtani alapképzésében két kurzust egyesít: a nemzetközi gazdaságtan, illetve a világgazdaságtan kurzust. Üzleti, illetve társadalomtudományi képzéseknél azonban a tankönyv továbbra is kiemelkedő jelentőségű, hiszen egyszerre jelent felkészítést közgazdaságtudományból és a világgazdaság valós működéséből, szerkezetéből. Bárcsak ott tartanánk, hogy az ilyen típusú képzéseken, ha kell, akár két félév alatt a diákok mindkét tárgy tudnivalóit elsajátítanának (nem csak kizárólag az egyik, vagy másik szemléletmódot).

Ugyanakkor közgazdasági képzéseken is remekül használható tankönyvről van szó. Bár úgy gondoljuk, hogy ez esetben a fent felsorolt hiányosságok nemzetközi gazdaságtani kurzusok esetében nem biztos, hogy a tankönyv előnyére válhatnak, azonban világgazdasági szempontból kiváló tananyagként szolgálhat egy, a nemzetközi gazdaságtani kurzusokat kiegészítő világgazdaságtani kurzus esetében.

VIGVÁRI GÁBOR

Egészségügy és közgazdaságtudomány

*Gulácsi László (szerk.): Egészség-gazdaságtan és technológiaelemzés.
Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2012.*

Az *Egészség-gazdaságtan és technológiaelemzés* című kötet szerkesztője *Gulácsi László* professzor, a Budapesti Corvinus Egyetem Egészség-gazdaságtani és Technológiaelemzési Kutatóközpontjának vezetője. A könyv kiválóan reprezentálja a kutatóközpont munkáját, annak a szellemi műhelynek a teljesítményét, amely a nemzetközi és a hazai szakmai közvéleményben már tekintélyt vívott ki magának.

A tekintély alapja a széles látókör és szakmai műveltség a közgazdaságtudományban és az orvostudományban is (legalábbis ahogy a recenzens ezt meg tudja ítélni). A két terület összekapcsolását a 2000-es évek második felétől kezdődő *gazdaságpolitikai fordulat* indokolja, aminek lényege a társadalom széles csoportjainak gazdálkodási kultúrája felé való fordulás, a mindennapi gazdálkodási gyakorlatban az egészségpolitikai szempontok hatékonyabb érvényesítése. Ez termelési, versenyképességi kérdés.

A könyv címe is jelzi, hogy a szerzők egyetértenek abban: az egészség megőrzése a javak és szolgáltatások előállításának feltétele. Az egészségügy ezért nemcsak fogyasztási, hanem termelési kérdés is. A gyógyszerek, az egészségügyi ellátás technológia, ami rendszerbe szervezi a gazdálkodókat. Rendszert csak szilárd értékrendi bázison lehet teremteni, és az egészségügy mai formája már az új világrendhez, a globalizáció új korszakához illeszkedően közvetíti az egészségügyi szempontokat. A biztonság, a létbiztonság, aminek része az egészség megőrzése, a szabadsággal, az önálló döntések tiszteletben tartásával

összhangban érvényesülhet. A döntéshez anyagi erőforrásokra, jólétre is szükség van, de még inkább közösségekre, önkéntes és partneri alapon történő együttműködésre betegek, orvosok, ápolók és más, különböző szintű egészségügyi dolgozók között. A biztonság, a szabadság, a demokrácia, a jólét testesül meg az egészségügyben is, és ez már a neoliberalizmuson túlmutató egészségügyi rendszer felé mutat.

Az egészségügyi ellátórendszer fordulatát jól reprezentálja a könyv nyitó tanulmánya. *Niek S. Klazinga*, az OECD vezető egészségügyi közgazdásza, a Corvinus Egyetem címzetes egyetemi tanára *A népegészségügy egészség-gazdaságtana és az ellátás minősége* című tanulmányában megállapítja: „[...] a közgazdaságtan tudományának információkat kell nyújtania a [...] vezetőknek, azaz a politikusoknak, az egészségpolitikai döntéshozóknak, menedzsereknek vagy az egyes polgároknak, hogy racionálisan tudjanak választani” (23. o.). A szerző ezzel kijelöli a közgazdaságtan feladatát ezen a területen: a helyes döntéshez szükséges információk megszerzése és átadása. A jó választáshoz ez persze kevés, szükség van tudásra is. Különösen fontos az egészség fogalma az egészségügyi közgazdaságtanban. „Az egészség a teljes testi, érzelmi-értelmi és szociális jólét állapota, és nem csupán a betegség vagy a fogyatékosság hiánya” – idézi a szerző az Egészségügyi Világszervezet 1946-os meghatározását. Az egészség ennek alapján a testi-lelki harmónia, és e harmónia elérésére kell ösztönöznie a közgazdászoknak a gazdasági aktorokat.

A gazdálkodók ösztönzése a jó választására, mint közgazdasági feladat, új szerepbe helyezi az egészségügyi – és vele együtt az egész – közgazdaságtant. A cél már nemcsak az, hogy tanácsokat adjanak a kormányzatnak – mondja Klazinga –, hanem hogy minden termelőt és fogyasztót meggyőzzenek a helyes döntésről. Ez szemléletváltás az elmúlt 20 év közgazdaságtana szempontjából. Az eddig vezető, neoliberális közgazdaságtan tagadta a helyes döntés létezését, a fogyasztói szuverenitás jegyében kiiktatta a tudás fogalmát. Klazinga ezt a nézőpontot nem fogadja el, a gazdálkodók kultúrájára támaszkodik, tudásuk növelését a közgazdaságtan feladatának tekint. A szemléletváltás a szakma egészét jellemzi, ezt illusztrálja, hogy a Világbank frissen kinevezett elnöke eredeti szakmáját tekintve orvos, népegészségügyi szakember. Ma már az egészség-gazdaságtan nemcsak a betegektől elkülönült ellátó szervezetek gazdálkodásával foglalkozik, hanem minden egyes, az egészséget befolyásoló döntés költség-hason elemzésével is.

Az egészség megőrzése szinte minden döntésünk szempontja, azonban „az egészségügy csak egy a lakosság egészségi állapotát meghatározó tényezők közül.” (26. o.) „Úgy tűnik, a jólét megfelelő elosztása és a nem túl nagy társadalmi-gazdasági különbségek jelentik az egészség legjobb garanciáját lakossági szinten.” (26. o.) Klazinga ezzel világossá teszi, hogy a gazdaságpolitikai irányítás hatásosan segítheti az egészségügyi szempontok érvényesítését, ami jelentős változás az egészségügyi gondolkodáson belül is. A szélsőséges paternalizmus és a szélsőséges liberalizmus helyett a szerző a demokratikus intézményrendszer fejlesztését ajánlja. Három szempontot emel ki, amit az egészségügyi közgazdászoknak követniük

kell: a *hatékonyságot*, a *biztonságot* és a *betegek tapasztalatait*. Fontosnak tartja, hogy a betegeket bevonják a gyógyításba és ne csak a testük, hanem a lelkük is vegyen abban részt. Ez a hatékonyság feltétele – állítja, amivel újra bizonyítja hatékonyság és igazságosság egységét. A költségek csökkentése csak ebben az esetben nem megy az egészség rovására, a döntési szabadság és az egészségügyi kultúra fejlesztése teszi lehetővé a költségek csökkentését. Klazinga példája erre a szűrési programok kiterjesztése, de ehhez hozzá lehetne tenni az egészségügyi technológia legújabb eredményeit a betegek által használható vércukormérőtől kezdve a koleszterinszint-mérőig.

A könyv következő fejezete a népegészségügyi szemléletváltás módszertanát, annak átfogó kereteit mutatja be. Gulácsi László *Az egészségügyi ellátások piaca* című fejezetben a közgazdaságtan mikroökonómiai eszköztárát alkalmazza az egészségügyre.

A mikroökonómia alkalmazásának lehetőségét a gazdálkodás szabadsága teremti meg, ezért szerencsés, hogy a XX. század egészségügyi intézményrendszerének fejlődésével kezdődik a fejezet. A szolgáltató és a finanszírozó követelményeinek meghatározása az első lépés, hiszen így válik lehetővé a piac megszületése legalább három jószág esetében: (1) az egészségügyi szolgáltatás piacán, (2) a kockázat piacán és végül (3) az egészségügyi finanszírozás piacán.

A szerző világosan bemutatja, hogy ezek sajátos piacok, itt nem érvényes a klasszikus kapitalizmus árufogalma. Elsősorban azért nem, mert a gondoskodás és a szabadság összhangjának kereséséről van szó. A XXI. században már nem érvényes a klasszikus liberalizmus, azaz, hogy itt magára lenne hagyva a

fogyasztó, de a XX. századra jellemző túlzott paternalizmus sem, ahol nem hagyták meg a döntési szabadságot.

Az áru és a jószág fogalma közötti különbség vezeti a szerzőt abban, hogy ezekre a piacokra külön kell értelmezni a tökéletes verseny fogalmát, a szükségletet, a keresletet. Külön módszertani probléma az egészség objektív és szubjektív elemeinek a szétválasztása, illetve a szubjektív objektívként való értelmezésének kérdése. Ha a beteg jól érzi magát, akkor meggyógyult-e – lehet feltenni a kérdést. Hasonló problémákat vet fel a tanulmány többi témája is: termelési vagy fogyasztási kérdés az egészségügy? Mi a fontosabb: a kieső termelési képesség vagy a hasznosságcsökkenés betegség esetén? A betegség, a beteg ember extern hatások hordozója-e – ez különösen járványok esetén vetődhet fel. Ha externália, akkor a vakcina közjószág-e? Ha igen, akkor miért, kinek és mennyit kell érte fizetni? Kinek fontosabb az oltás: a betegnek vagy annak, aki még nem kapta meg a betegséget?

Még érdekesebb kérdések merülnek fel az informáltság tekintetében. Az egészségügyben is jelen van az *aszimmetrikus informáltság*, ami kétirányú: az orvos, szakápoló többet tud a betegnél, de azt meg csak a beteg tudja, hogy bevette-e rendszeresen a gyógyszert, tartotta-e az előírt diétát stb. Az aszimmetrikus informáltság csökkentése intézményi és műveltségi kérdés, a hosszú távú szempontok, a beteg és az orvos (ápoló stb.) közötti kooperáció és bizalom megteremtése, a kiszolgáltatottság oldása, megszüntetése teszi lehetővé. Gulácsi László a közgazdasági szakirodalom erre vonatkozó részét is tárgyalja és ennek alapján vezeti le, hogy az egészségpénztárak célja az aszimmetrikus informáltság csökkentése. Ezeknek az intézményeknek a megerősítése az

egészségügyi kultúra fejlesztését szolgálja és itt nemcsak pénzügyi közösségről van szó. Az egészségügyi kultúra segíti a megbetegedések kockázatának csökkentését, növeli a hajlandóságot a megelőzéshez szükséges cselekvésre. A tanulmánynak különösen figyelemreméltó eredménye, hogy az ilyen közösségek építését is bemutatja. Ebben a közgazdászoknak – és nemcsak az egészségügyi közgazdászoknak – van jelentős szerepe. A közösségi normák érvényesítése minden közgazdász felelőssége, a közgazdaságtan nem az önzés tudománya. Erre a tanulmány finoman utal is: „[...] a hippokratészi eskü nem vonatkozik a társadalmi erőforrások megőrzésére” (51. o.), aminek ellentmondásos következményeire egyre többen hívják fel a figyelmet.

Az *egészségtudatos életmódhoz* szükség van a tudományos ismeretterjesztésre és szükség van a bizonyítékok olyan bemutatására, amit a laikus közösség is követni tud. Az orvosnak ismernie kell a beteg kultúráját is, ezt nevezik ma tudásalapú vagy tudományalapú orvoslásnak. Ezzel foglalkozik *Brodsky Valentin* és Gulácsi László tanulmánya, a *Tudományos bizonyítékok szerepe az egészséggazdaságtani elemzésekben*. „További része a tudományos alapú orvoslásnak a betegek preferenciáinak, várakozásainak, elfogadóképességének és a terápiával való elégedettségnek az ismerete, hiszen nagymértékben ettől függ a beteg együttműködése.” (63. o.) Az orvostudomány és a társadalomtudomány közötti együttműködés új területe nyílik meg ezzel, amit a tanulmány részletesen tárgyal.

Két szempontja van minden terápiának: eredményesség és a hatékonyság. A betegek viselkedését, magatartását ebből a két szempontból lehet vizsgálni. Ez nemcsak az egészségügy, hanem min-

den termelési tevékenység kettős szempontja is, amit azért érdemes felidézni, mert az elmúlt húsz évben némi egyoldalúság érvényesült a közgazdaságtanban és csak a hatékonyságra voltak tekintettel. Az egészség-gazdaságtan segíthet a közgazdaságtannak abban, hogy visszataláljon az eredményesség szempontjához is.

Az eredményesség tartalma az egészségügyben, az egészség-gazdaságtanban az egészség értékelése, az egészséggel összefüggő életminőség. Ez a címe *Péntek Márta* tanulmányának. A tanulmány elején a szerző mindjárt különbséget is tesz két szempont között: hogyan hat a terápia az élettartamra és hogyan hat az életminőségre (95. o.). Az elsőt eddig is figyelembe vette az orvostudomány, a második egy új szempontot jelent. Az elméleti közgazdaságtan ezt a kettőt a hasznosság fogalmában fogja össze. A hasznosság a beteg érzetét is tartalmazza és ez több mint szervi problémáinak meggyógyítása. Az orvostudomány legújabb fejlődési irányjaiban a beteget megkérdezik arról, hogy érzi magát a terápia után és ez mutatja a test és lélek egészségére való törekvést az orvostudományban is. Végso soron ez a hasznosság lényege, és nem a gyönyör maximalizálása. Különösen érdekes ez az idő és pénz összevetésében, annak felmérésében, hogy mekkora a betegek fizetési hajlandósága egyes gyógymódok esetében. Ennek tisztázása segít egy olyan intézményrendszer felállításában, ami szabadság és gondoskodás egységét tudja megvalósítani. A fizetési hajlandóság felmérése nem arra szolgál, hogy aki-nek nincsen pénze, az ne kapja meg a gyógymódot, hanem arra, hogy lemérjük: a beteg mennyire akar meggyógyulni. Hogyan kell ösztönözni az egészség megőrzésére. Ebből az is következik, hogy az egészség közjó. Nem egyéni ügy,

hogy valaki egészséges-e vagy sem, hanem gazdaságpolitikai felelősség ösztönözni a társadalom tagjait az egészséges életmódra. Társadalmilag is értékelni kell az egyéni életminőséget és az a vizsgálat tárgya, hogy ehhez hogyan viszonyulnak az egyéni értékelések: összhangban vannak vele vagy sem. A tanulmány szemléletesen mutatja be az ezzel kapcsolatos eredményeket.

Az eredményesség mellett a hatékonyság minden termelési folyamat kritériuma. Ezt az oldalt vizsgálja a *Költség-számítás* című tanulmány (Gulácsi László, *Boncz Imre, Baji Petra, Péntek Márta*). A költségek kiszámítása, mérlegelése a perspektíva, azaz az időhorizont meghatározásával kezdődik. A következő lépés az erőforrások használatának intézményi szerkezete, hiszen az segít a költségek feltárásában. Ott, ahol a piac torzított, nehéz jó költség-számítást találni. Ebben a tanulmányban is súlyos kérdéseket vetnek fel a szerzők egy ágazat példáján: mitől jó, torzításmentes a piac? Mikor mondhatjuk, hogy jól használták fel az erőforrásokat? A szerzők válasza egyértelmű: ha a teljesítményt segíti az erőforrás használata, akkor jó a felhasználás, ha nem, akkor pazarlás. A teljesítmény pedig a közjó érvényesítése.

A gazdasági döntések kettős közelítése, az eredményesség és a hatékonyság után a kötet következő tanulmánya összefoglaló, Gulácsi László tollából született meg *Egészség-gazdaságtani elemzés* címmel. Az elemzés kiindulópontja tanulságos minden közgazdász számára: miben lehet és miben nem dönteni az egyes gyógymódok, terápiák választása során. Mi lehet és mi nem lehet a mérlegelés tárgya? A szerző végigveszi a költség-hatékonyság mérésének lehetőségeit, a hasznosság értékelését és mérlegelését, az időbeli változások figyelembevételét, az erre vonatkozó eljárásokat.

Érdekes gyakorlati példákon keresztül világítja meg az egészségügyi piacok szervezésének módjait, eseteit. Ezek a példák jól mutatják, hogy a piaci mechanizmust szervezni, irányítani kell. Tévedés *Hayeknek* az a megállapítása, hogy a piaci erő alapján kell eldönteni, hogy ki milyen egészségügyi ellátásban részesülhet, a méltányosság megkerülhetetlen szempont. A méltányosság beépítése lényegében a *Pareto-hatékonyság*, és ezt tartják szem előtt az egészségpolitikában is. A szerző ezt a kérdést részletesen és érdekesen mutatja be, és tárgyalja az ezzel kapcsolatos kritikai véleményeket is.

A piaci intézményrendszer bemutatása után a technológiák értékelésére kerül sor. Ezt tartalmazza *Ewa Orlewska* tanulmánya (*Költségvetési hatáselemzés*). Egy-egy új terápia bevezetése, elkezdése milyen következményekkel jár, hogyan lehet mérni ezeket a terápiaikat – ez a vizsgálat tárgya. Elméleti és gyakorlati keretben egyaránt megvilágítja a szerző a kérdést.

Végül a módszertani fejezetek következnek. Először *Brodzky Valentin* *Modellezés az egészség-gazdaságtani elemzések során* című tanulmányában „az egészségügyi technológiákról elérhető információk matematikai módsze-

rekkel való szintézisét” mutatja be (231. o.). Ezt követi *Kovács Erzsébet* tanulmánya: *Bevezetés a Bayes-féle megbízhatósági elméletbe* címmel. *Tótfalusi László* a túlélési idő becsléséről szóló statisztikai-módszertani apparátust mutatja be, amit a közgazdaságtanban is használnak. A kötet utolsó tanulmányában *Hajdu Ottó* *Diszkrét kiválasztás és conjoint preferenciák* címmel ír le egy olyan speciális módszertani eljárást, ami segíti az egészségügyi döntések, például egy műtét vállalásának modellezését.

Niek Klazinga a következő mondattal zárja tanulmányát: „A gazdasági krízis kihívásai miatt ez időszerű és morálisan szükséges is” (310. o.). Ez tulajdonképpen a népegészségügy és az egészségügyi közgazdaságtan összekapcsolása. Klazinga professzorral teljesen egyet lehet érteni, a válság az információs társadalomról a tudásalapú gazdaságra való áttérést serkenti. A tudás az alapvető értékrend, a biztonság, szabadság, jólét alkalmazása. Az egészség védelme, megőrzése az értékrend része, ezért az egészségügyi közgazdaságtan, benne ez a könyv is segíti a felzárkózásunkat az új világrendhez. Ezért is ajánlom mindenkinek a figyelmébe.

TRAUTMANN LÁSZLÓ